

Recente waarnemingen van *Atrichum angustatum* (Rood rimpelmos)

H.A.M. (Marleen) Smulders

Looierstraat 40, 5684 ZN Best (j.v.meurs@hccnet.nl)

Summary: Recent records of *Atrichum angustatum* in the Netherlands

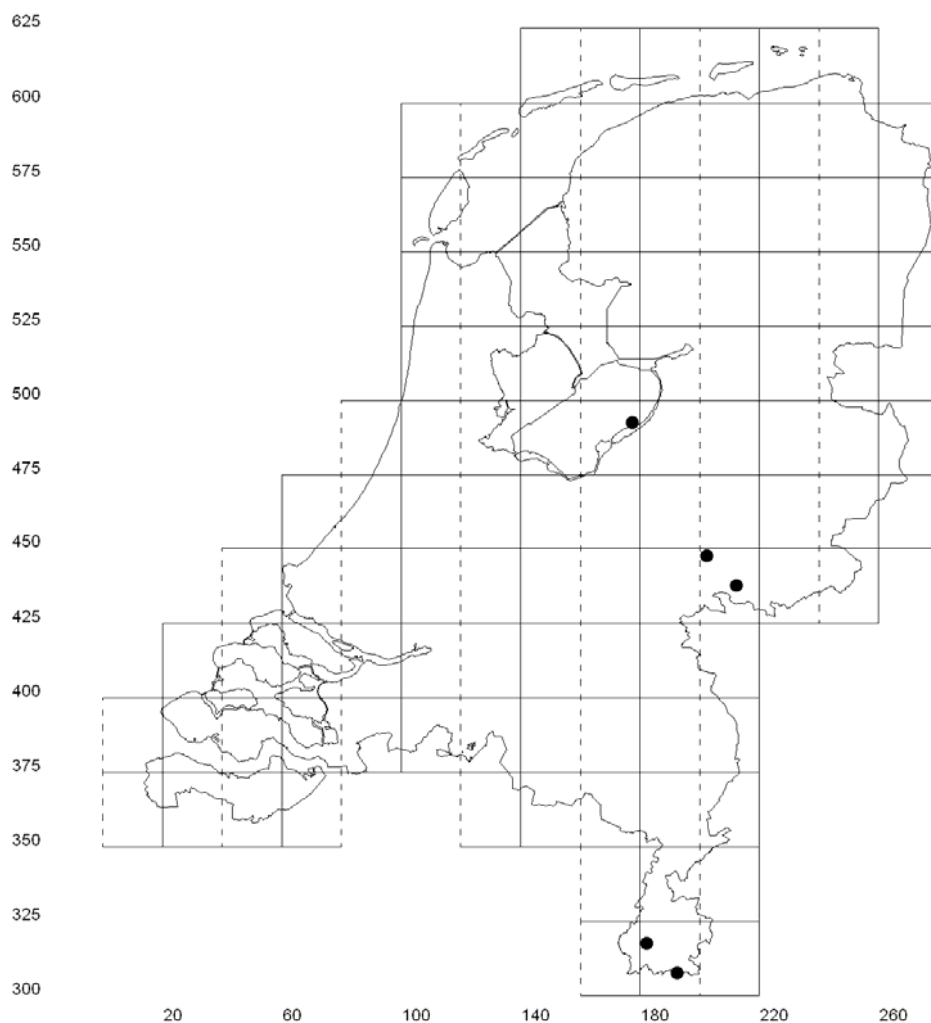
In 2002 and 2003 *Atrichum angustatum* was found at three localities, two times in the south of the Netherlands (Zuid-Limburg, province of Limburg) and once in the centre (Veluwe area, province of Gelderland). Formerly it was found near Zeddam in 1856 and in Oost-Flevoland in 1984. Two of the recent records concern more or less shaded, loamy uprootings of trees, the third refers to several small populations in a south facing chalk grassland with ant hills.

Tijdens een mossen-excursie van de Plantensociologische Kring Nederland in Zuid-Limburg onder leiding van Henk Hillegers in het voorjaar 2002, verzamelde ik op een mierenbult op de Bemelerberg een vreemd uitzijende *Atrichum*, die mij in eerste instantie een beetje deed denken aan *Oligotrichum hercynicum*. Thuis determineerde ik het materiaal als *Atrichum angustatum*, hetgeen door Huub van Melick na controle bevestigd werd. Bij een tweede bezoek aan genoemde locatie door Huub van Melick, bleek dat de soort in een grote populatie op de helling van de Bemelerberg aanwezig was. Vervolgens is in het voorjaar van 2003 *A. angustatum* nog twee keer gevonden (fig. 1).

In het veld is *Atrichum angustatum* te herkennen aan de opvallend grote lamellen. Een belangrijk microscopisch kenmerk is de grootte van de cellen. Die zijn maximaal 20 µm breed, terwijl deze bij *A. tenellum* en *A. undulatum* 20 – 35 µm breed zijn (Touw & Rubers 1989).

De vondst in Zuid-Limburg is de derde waarneming van *Atrichum angustatum* in Nederland. In het basisrapport met voorstel Rode Lijst (Siebel et al. 2000) is Rood rimpelmos opgenomen in de categorie 'gevoelig'. De soort is in Nederland voor het eerst waargenomen in 1856 bij Zeddam op zandgrond (Touw & Rubers 1989). De tweede vondst is van 1984 in de boswachterij Bremerberg in Oost-Flevoland. Het betrof hier een basenrijke (kwel) en mogelijk ook enigszins kalkhoudende (schelpfragmenten) standplaats, goed gedraineerd en dus snel verzuurend. De soort groeide op de steilkant van een natte, ondiepe kwelgreppel door een populierenbos met struiklaag, op humeus

kalkhoudend zand, beschaduwd door *Fagus* en *Alnus*. *Atrichum angustatum* groeide tussen de zone met *A. undulatum* (bovenkant greppel) en de zone met *Rhizomnium punctatum*, *Pellia endiviifolia* en *Eurynchium praelongum* (onderkant greppel). Begeleidende soorten waren *Cephalozia bicuspidata*, *Lophocolea heterophylla* en *Brachythecium rutabulum*. Verderop in dezelfde greppel groeiden o.a. *Hookeria lucens*, *Preissia quadrata*, *Bryum amblyodon*, *B. pallescens* en *Fissidens bryoides* (schrift.med. R.J. Bijlsma).

Figuur 1. Verspreidingskaart van *Atrichum angustatum* in Nederland (alle vondsten)

Op de Bemelerberg is *Atrichum angustatum* op drie plaatsen gevonden. De helling van de Bemelerberg is op het zuiden geëxponeerd en de vindplaatsen zijn steeds wat hoger op de helling, waar de bovenlaag minder basisch is dan de lagere delen van de helling. Mijn waarneming betreft een kleine populatie van minder dan 10 cm aan de zijkant

(oostzijde) van een grote mierenbult. In de nabijheid groeiden *A. undulatum* en *Dicranella heteromalla*. Huub van Melick vond een homogene populatie van wel 50 cm in diameter op een deel van de helling met een overwegend grazige vegetatie met o.a. *Brachypodium pinnatum* (Gevinde kortsteel). De begeleidende mossen waren *Dicranella heteromalla*, *Atrichum undulatum*, een beetje *Brachythecium rutabulum* en wat *Ceratodon purpureus*. De bodem was luchtig en enigszins kruimelig. Het was een min of meer open plek, waar kort geleden de wat hogere struiken verwijderd waren in het kader van beheer. Mogelijk dat de populatie geprofiteerd heeft van de (half)schaduw in de zomer omdat deze planten niet bestand zijn tegen langdurige blootstelling aan de zon. De derde plek was een kleine populatie van 20 cm in diameter, maar minder homogeen. De bodem leek hier wel enigszins basisch of wellicht neutraal. Hier stond o.a. *Weissia brachycarpa*, *W. controversa*, *Tortula truncata* en een beetje *Campylium stellatum*. De soort groeide hier op een steilkantje onder iets overhangende graspollen, dus toch wat beschermd (schrift.med. H.M.H. van Melick).

In maart 2003 heeft Rienk-Jan Bijlsma *Atrichum angustatum* in de gemeente Rheden gevonden op een lemige wortelkluit van een lariks in een vrij open lariksbos in de helling van een voormalige zandgroeve. Begeleidende soorten waren *Dicranella heteromalla*, *Atrichum undulatum* en *Polytrichum formosum*. De meest recente waarneming is gedaan door Henk Siebel tijdens het voorjaarskamp 2003 in Zuid-Limburg in een bos bij Eperheide. De groeiplaats was eveneens een lemige wortelkluit op een open plek in een bos. Behalve *A. angustatum* werden op de kluit ook nog *Pogonatum aloides*, *Dicranella heteromalla*, *Polytrichum longisetum* en, als bijkomende bijzonderheid, *Ditrichum pallidum* aangetroffen.

Gezien het aantal recente vondsten, lijkt *Atrichum angustatum* een soort die zich uitbreidt, of in het verleden misschien over het hoofd is gezien.

Literatuur

- Siebel, H.N., B.F. van Tooren, H.M.H. van Melick, A.C. Bouman, H.J. During & K.W. van Dort, 2000. Bedreigde en kwetsbare mossen in Nederland. Basisrapport met voorstel voor de Rode Lijst. Buxbaumiella 54: 1-80.
- Touw, A. & W.V. Rubers, 1989. De Nederlandse bladmossen. St. Uitgeverij KNNV, Utrecht.